

Politik i det svenska bibelbältet

Magnus Hagevi

"[K]an kristen tro åberopas som ett argument för vissa politiska idéer och förslag? Det enkla svaret är att det uppenbarligen inte kan vara så... Kristen tro upphör då att vara en personlig övertygelse... till att bli en kollektiv ideologi, som kräver att andra och världen i stort skall förändra sig."

I citatet ovan menar Johan Hakelius (1997), ledarskribent på Svenska Dagbladet, att det finns en åtskillnad mellan religiositet och politik. Den personliga tron kan var till hjälp för den enskilde i det privata, men inte ha någon funktion vad gäller att övertyga andra politiskt eller vara till vägledning för att förändra denna världen. Hakelius gör sig till talesman för uppfattningen om en skarp åtskillnad mellan tro och politik och han är säkerligen inte ensam om att mena att tro och politik ska hållas isär.

Samtidigt finns flera människor som helt eller delvis har en annan uppfattning. I ett flertal analyser har det påvisats ett samband mellan individers religiositet och politik. Religiösa personer tenderar att beskriva världen på ett speciellt sätt. De förespråkar lösningar på politiska problem som skiljer sig från personer som inte identifierar sig som religiösa. Utifrån dessa forskningsresultat har slutsatsen blivit att människors religiösa uppfattningar visst påverkar politiken (se till exempel Demker 1998). Det är således ytterst tveksamt om det går att göra en så stark åtskillnad mellan religion och politik som Hakelius önskar göra. Vad som däremot inte är självklart är vilka politiska lösningar som kopplas till vilken religiös tro.

Ett av de tydligaste exemplen av sambandet mellan religion och politik är att personer som är religiösa tenderar att rösta annorlunda än andra, så kallad religionsröstning. Av de socio-ekonomiska förklaringarna till medborgarnas val mellan det socialistiska och borgerliga blocket är efter klassröstning alltjämt religionsröstning den främsta förklaringen i Sverige. Det innebär att arbetare tenderar att rösta socialdemokratiskt och religiösa tenderar att rösta borgerligt. Det innebär också att religiösa arbetare röstar borgerligt i större utsträckning än andra arbetare. Det är således de borgerliga partierna som vinner röster på religionsröstningen.

Fenomenet religionsröstning är ännu tämligen outforskat. Detta trots att religionsröstning i många länder är den viktigaste enskilda förklaringen till varför människor röstar som de gör (Holmberg & Gilljam 1987). Hittills har forskningen om svensk politik främst intresserat sig för *grad av religiös identifikation*, vilket indikerar vilken betydelse religionen har för individens verklighetsuppfattning. I föreliggande undersökning är dock avsikten att studera ytterligare en aspekt av religiositet genom att analysera förhållandet mellan religiös orientering och politik. *Religiös orientering* är vilken religion någon upplever sig tillhöra, till exempel samfundstillhörighet, men det kan även vara en ateistisk livsfilosofi (Kellstedt & Green 1993). Vilka samband finns mellan religiös orientering och individens partival?

Den grad av religiös identifikation som oftast analyseras i samband med politik är religiösa mötesbesök. Det är ett tämligen begränsat mått på religiositet eftersom religiösa mötesbesök registrerar enbart en typ av religiositet. Det är bara *offentligreligiositet* som undersöks, en religionsutövning som sker inom en religiös institution. Till detta typ av mått är knutet en relativt hög nivå av aktivism och engagemang. Antagligen upptar religion en stor del av individens liv om man regelbundet besöker religiösa möten.

Privatreligiositet är något som individen kan utöva ensam, till exempel genom att be till Gud (Smith 1989; jfr Gustafsson 1991). Privatreligiositet behöver dock inte vara ett beteende, utan kan vara en innerlig fromhet, förekomsten av en tro (se Hamberg 1989). Det är dags att analyser om politik även tar hänsyn till privatreligiositet.

Stora delar av det nya storlänet Västra Götaland konstituerar den västra delen av vad som kan betecknas som det svenska bibelbältet. Det sträcker sig från Västkusten över delar av Västergötland in mot Småland och avslutas vid den småländska östersjöbygden. Inom området bor en fjärdel av den svenska befolkningen. Av dessa bor drygt hälften i Västra Götaland. Det var där som kristendom först etablerades i Sverige. Är efter nästan tusen år denna plats alltså en stödjepunkt för kristendomen i Sverige? Är det så att religiositet har större betydelse för individens partival i det svenska bibelbältets västra del – Västra Götaland – i jämförelse med den del av Sverige som ligger utanför bibelbältet? Låt oss ta reda på svaret.

Religiositet

Religiositet är ett komplext begrepp (Glock & Stark 1965; Ester m. fl. 1993; Kellstedt & Smidt 1993). Vanligtvis analyseras endast grad av religiös identifi-

kation. En sådan identifikation kan variera från stark till svag. Styrkan i den religiösa identifikationen indikerar vilken betydelse religionen har för individens verklighetsuppfattning. Grad av religiös identifikation analyseras ofta med religiös aktivitet: ju mer aktivt religiös beteende, desto starkare antas den religiösa identifikationen vara. Exempel på aktivitet är hur ofta någon besöker gudstjänst eller ber till Gud.

Religiös orientering är vilken religion någon upplever sig tillhöra (Kellstedt & Green 1993). Den religiösa orienteringen antas hjälpa individen att sortera bland politiska sakfrågor, ideologier och partier. Dessutom bör de som i hög grad identifierar sig med en religiös orientering känna ett större tryck att bringa sin politiska kognition i överensstämmelse med sina religiösa orientering än de som i lägre grad identifierar sig med någon religiös orientering. Ju starkare individens identifikation är med sin religiösa orientering, desto större möjlighet har den religiösa orienteringen att förutsäga individens politiska attityd och beteende (Lenski 1963; Hoge & de Zuleta 1985; Wilcox m. fl. 1993; Kellstedt 1993).

Låt oss diskutera religiös orientering lite närmare. Andra religioner än luthersk kristendom har de senaste decennierna ökat i betydelse i Sverige, men alltså tillhör de flesta människor protestantiska samfund och bland dessa är Svenska kyrkan dominerande. Men det finns intressanta skillnader mellan protestantiska samfund. Protestanter med olika religiös orientering delas ibland in i religiöst liberala och konservativa. *Liberalt* orienterade protestanter är ofta eumeniskt inriktade och söker kontakt med övriga delar av samhället. De accepterar i relativt stor utsträckning individuella attityder och beteenden även på religionens område. *Konservativt* orienterade protestanter försöker ofta upprätthålla bestämda gränser mellan sig och övriga samhället. Individer accepteras i gruppen på basis av starkt engagemang och delade värderingar med övriga gruppmedlemmar (Kellstedt & Green 1993).

I religionssociologiska undersökningar har det framkommit att liberalt och konservativt orienterade protestanter finns i de flesta samfund. Distinktionen liberal och konservativ skär således genom samtliga samfund. Ett sätt att bedöma om en person är liberal eller konservativ är att undersöka vederbörandes bibelsyn. En liberal protestant håller dörren öppen för omtolkningar av bibelord, medan en konservativ protestant ofta menar att Bibeln är Guds rena ord och därför bokstavligen sann. När bibelsynen undersöks bland kyrkfolket visar det sig att andelen konservativa och liberala protestanter inte är jämnt fördelade mellan samfunden. Det finns klara tendenser. De som besöker Svenska kyrkan är oftast liberala protestanter medan de som besöker frikyrkor till stor utsträckning är konservativa. Men även mellan frikyrkorna finns betydande skillnader. I

samfund som Missionsförbundet, Baptistsamfundet och Metodistkyrkan har de flesta en liberal bibelsyn. Däremot är bibelsynen oftast konservativ i Pingströrelsen och Nybygget – kristen samverkan (Palm 1993).

I den undersökning som nu föreligger kommer vi att analysera religiös orientering i form av samfundstillhörighet, nämligen om individen är orienterad mot Svenska kyrkan eller någon frikyrka. Dessutom har vi möjlighet att analysera en grupp som tagit ett klart ateistiskt ställningstagande. Därmed analyseras tre sorters religiös orientering: Svenska kyrkan, frikyrka och ateism. Dessutom kommer individens grad av religiös identifikation analyseras genom böneaktivitet, något som även beaktar privatreligiositet. Genom att utgå från bönelivet kan individens religiositet registreras med bredare sensitivitet än vad en undersökning av religiösa mötesbesök innebär.

Tillvägagångssätt

Föreliggande undersökning bygger således till största delen på mätningar av den enskildes böneaktivitet, även om dessa analyser kompletteras med mätning av religiös mötesaktivitet. I SOM-institutets postenkäter har de svarande blivit tillfrågade om sin mötes- och böneaktivitet. Frågan löd "*Hur ofta har Du under de senaste 12 månaderna gjort följande saker?*" varpå bland annat "*Besökt religiöst möte*" och "*Bett till Gud*" nämndes. Som svarsalternativ gavs "*Ingen gång*", "*Någon gång under året*", "*Någon gång i halvåret*", "*Någon gång i kvartalet*", "*Någon gång i månaden*", "*Någon gång i veckan*" och "*Flera gånger i veckan*".

På grundval av de ovan redovisade religiösa typerna kan SOM-undersökningens fråga användas för att dela in svarspersonerna i tre grupper med varierande religiositet. Vad gäller böneaktivitet kallas de som minst en gång i månaden ber till Gud för *regelbundna bedjare*. En andra grupp är de mer sekulariserade bestående av de som ber *sällan*, det vill säga någon gång om året till och med någon gång i kvartalet. Den sista och mest sekulariserade gruppen består av de som under de senaste tolv månaderna *aldrig* bett till Gud. Angående religiösa mötesbesök görs samma indelning: *regelbundna mötesbesökare* samt de som *sällan* respektive *aldrig* besöker religiösa möten.

För att bestämma religiös orientering har följande fråga ställts i SOM-institutets undersökning: "*Tillhör Du någon kyrka eller religiöst samfund?*" Därefter nämns "*Svenska kyrkan*", "*Frikyrka*", "*Annat kristet samfund*", och "*Annat samfund*". Därefter finns svarsmöjligheter där den svarande kan ange om han eller hon är medlem med olika grader av aktivitet eller icke medlem. Frågan tar således endast hänsyn till ett formellt medlemskap, inte vilken typ av helgad hydda

svarspersonen besöker. Somliga människor är medlemmar i flera samfund. En del frikyrkor uppmanar sina medlemmar att vara medlemmar i Svenska kyrkan (till exempel Pingströrelsen) och andra har en otydlig policy (till exempel Missionsförbundet). Av hänsyn till sådana förhållanden bedöms personer som både är medlemmar i Svenska kyrkan och ett frikyrkosamfund som religiöst orienterade mot frikyrka.

De fåtaliga statsvetenskapliga analyserna om religiös orientering som trots allt genomförts negligerar samtliga det medvetna valet av att vara uttryckligen anti-religiös. Med ateism menas i de följande analyserna ett medvetet och aktivt avståndstagande från religion. Svårigheten är hur denna typ av aktivt medveten ateism ska mätas. Någon direkt fråga om gudstro finns inte tillgå i SOM-materialet. Det är också tveksamt om en sådan fråga räcker för att mäta det aktiva ställningstagande som avses med att vara ateist. I följande analyser mäts ateism på följande sätt. Ateister är inte medlemmar i någon religiös kyrka eller organisation. De har således lämnat Svenska kyrkan. Dessutom har ateisterna inte bitt till Gud under de senaste tolv månaderna.

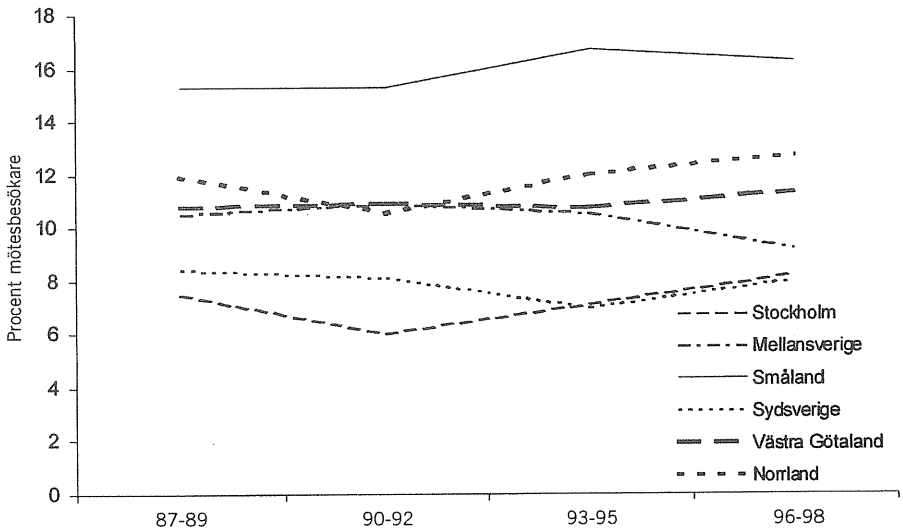
För att kunna jämföra Västra Götaland med Rikssverige kommer identiskt ställda frågor från Väst-SOM (genomförd i Västra Götaland) och den nationella undersökningen Riks-SOM att användas. Riks-SOM är utförd på samma sätt som Väst-SOM, men utsänd till ett representativt urval av den svenska befolkningen.

Religiös identifikation

Även i Sverige har sekulariseringens framfart mötts av ett religiöst motstånd vars styrka varierat i olika delar i landet. Det har givet till resultat att religionsutövningens omfattning skiftar mellan de svenska regionerna. Redan på 1800-talet formades en bild av det religiösa Sverige som i stora drag gäller än idag: det kyrksamma Götaland (utan Skåne), det icke kyrksamma Svealand och det relativt kyrkliga Norrland (Ejerfeldt 1990). Västra Götaland är en av de regioner vars befolkning har relativt hög religiös aktivitet. Den stora religiositeten kan delvis förklaras med att olika väckelserörelser både inom och utanför Svenska kyrkan har haft betydelse i regionen (Ejerfeldt 1990).

Genom SOM-undersökningarna går det att undersöka hur vanligt det är att besöka religiösa möten i olika delar av landet. I figur 1 redovisas de regelbundna religiösa mötesbesöken från år 1987 till 1998. I figuren är Sverige indelat i sex regioner. För varje region redovisas andelen regelbundna religiösa mötesbesökare (de som besöker religiöst möte minst en gång i månaden).

Figur 1 Regelbundna religiösa mötesbesökare i sex svenska regioner år 1987-1998 (procent månatliga religiösa mötesbesökare).

Enligt figur 1 finns det klara regionala skillnader i befolkningens besök av religiösa möten. Som förväntat är de religiösa mötena mest välbesökta i Småland. I Västra Götaland besöker också relativt många personer religiösa möten. Men för somliga kan det tyckas förvånande att den offentliga religiösa aktiviteten inte utmärker sig starkare i Västra Götaland. Norrlänningarna är relativt vana mötesbesökare och det i en större utsträckning än vad som tidigare antagits. Som förväntat belägger Sydsverige och Stockholm jumboplatserna. Längre är Stockholm den extremt avvikande regionen. Under 1990-talet har dock stockholmarnas religiösa aktivitet ökat och regionen är inte längre den minst religiöst aktiva regionen; där återfinns Sydsverige.

Förändras bilden av religiositeten i Västra Götaland om privatreligiositet tas med i beräkningen? De som ber till Gud kan vara privatreligiösa såväl som offentligreligiösa. För denna undersökning är det intressant att jämföra böneaktiviteten i bibelbältet med övriga Sverige. Det är en vanlig uppfattning att invånarna i storstadsområden är mindre religiösa än andra människor. Därför är det intressant att specialstudera förhållandena i Göteborgsregionen (Göteborg med kranskommuner).¹

I tabell 1 redovisas böneaktivitet för hela Sverige, Göteborgsregionen, Västra Götaland, Småland och övriga Sverige. Västra Götaland representerar västra delen av bibelbältet, Småland den östra delen. Böneaktiviteten är indelad i tre aktivitetsnivåer: de som aldrig ber, de som ber sällan (från någon gång om året till någon gång i kvartalet) och de som ber regelbundet (minst någon gång i månaden).

Tabell 1 Böneaktivitet i Göteborgsregionen, Västra Götaland, Småland, övriga Sverige och hela Sverige år 1998.

Böneaktivitet	Region				
	Göteborgs-regionen	Västra Götaland	Småland	Övriga Sverige	Hela Sverige
Aldrig	49	49	45	59	57
Sällan	20	21	26	19	19
Regelbundet	30	30	29	22	24
Summa procent	99	100	100	100	100
Antal svarande	1659	3341	142	1301	1744

Kommentar: I Västra Götaland har en speciell undersökning företagits (Väst-SOM), varför antalet svarande från dessa regioner överstiger antalet svarande i hela Sverige. Eftersom ingen speciell undersökning har gjorts av Småland är antalet svarande mycket lågt, vilket ökar osäkerheten för resultatet i denna region. Med övriga Sverige avses Sverige undantaget Västra Götaland och Småland.

Det är vanligare att be till Gud än att besöka religiösa möten. I hela Sverige ber ungefär var fjärde person regelbundet till Gud och fyra av tio har bett till Gud någon gång de senaste tolv månaderna. Det finns således en tämligen omfattande privatreligiositet i Sverige. I bibelbältet (Västra Götaland och Småland) ber nästan var tredje person regelbundet till Gud och över hälften har bett till Gud under de senaste tolv månaderna. I övriga Sverige (Sverige undantaget Västra Götaland och Småland) ber endast ungefär var femte person regelbundet till Gud. Om privatreligiositet beaktas är invånarna i Västra Götaland tämligen religiösa.

Att storstadsmänniskor ska vara mindre religiösa än andra är nästan en etableras sanning. Därför är det värt att notera att göteborgarna inte ber mindre än övriga i bibelbältet. Ungefär varannan göteborgare ber till Gud. Nästan var tredje göteborgare ber regelbundet.

Religiös orientering

Vid statsvetenskapliga analyser om religiositet brukar man inte skilja mellan olika religiös orientering. Samfundstillhörighet och andra indikationer på individens religiösa orientering lämnas ofta därhän, detta trots att flera undersökningar visar på den religiösa orienteringens politiska betydelse (Hagevi 1994, 1995a, 1995b).

I det följande analyseras religiös orientering bland de som ber regelbundet till Gud. Det sker i form av medlemskap i *Svenska kyrkan*, *frikyrka*, någon *annan kristen kyrka* och *övriga religiösa organisationer*. Vad gäller annan kristen kyrka görs antagandet att detta rör vad som har kallats för *invandrarkyrkor*, det vill säga kristna kyrkor som inte är protestantiska. Vad gäller övriga religiösa organisationer antas dessa till den överväldigande största delen vara *icke-kristna* organisationer för t ex muslimer, buddister och andra så kallade *invandrarreligioner* (se Gustafsson 1991).

I många länder finns ganska betydande anti-religiösa rörelser. En sådan aktivt medveten ateism bör ses som en form av religiös orientering, en trosuppfattning som förmedlar en materiell världsbild utan andlig dimension. Avsikten är att även redovisa indikationer på omfattningen av en sådan ateism.

I tabell 2 redovisas den religiösa orienteringen bland regelbundna bedjare för hela Sverige, Göteborgsregionen, Västra Götaland, Småland och övriga Sverige. Västra Götaland representerar västra delen av bibelbältet, Småland den östra delen.

Tabell 2 Regelbundna bedjares religiösa orientering och ateister i Göteborgsregionen, Västra Götaland, Småland, övriga Sverige och hela Sverige år 1998.

Religiös orientering	Region				
	Göteborgs-regionen	Västra Götaland	Småland	Övriga Sverige	Hela Sverige
Ateist	14	11	5	14	13
Svenska kyrkan	13	15	11	10	11
Frikyrka	4	4	12	3	3
Invandrarkyrka	2	2	5	2	2
Icke-kristna	1	1	1	1	1

Kommentar: Eftersom ingen speciell undersökning har gjorts av Småland är antalet svarande mycket lågt (n=107), vilket ökar osäkerheten för resultatet i denna region. Med övriga Sverige avses Sverige undantaget Västra Götaland och Småland.

I hela Sverige är sammanlagt 16 procent av befolkningen regelbundna bedjare och orienterade mot ett kristet samfund. Av dessa är de flesta – 11 procent – medlemmar i Svenska kyrkan, 3 procent är medlemmar i en frikyrka och 2 procent är medlemmar i en invandrar kyrka. Andelen ateister är 13 procent (enligt den definition som används i denna undersökning). Endast 1 procent har en religiös orientering som är icke-kristen.

Går vi över till att studera de regionala skillnaderna inom landet uppvisar Småland de största särdragen. I Småland är 28 procent religiöst orienterade mot kristna samfund och regelbundna bedjare. Endast 5 procent betecknas som ateister. Andelen frikyrkomedlemmar är fyra gånger så stor i Småland som i övriga Sverige. Den stora koncentrationen av frikyrkomedlemmar återfinns dock i Jönköpings län där var sjätte svarsperson uppgivet sig vara medlem i en frikyrka (jfr Ejerfeldt 1990). I Småland uppmäts även förhållandevis många som är orienterade mot invandrar kyrkor. Måhända är det så att den traditionella religiositeten smittar av sig till de nya religioner som på senare år kommit till bygden.

I Västra Götaland är orienteringen mot Svenska kyrkan starkare än i Sverige i övrigt. Drygt en sjundedel av de svarande i Västra Götaland ber regelbundet och är medlemmar i Svenska kyrkan. Studerar vi den religiösa orienteringen i Göteborgsregionen liknar den i stort förhållandena i Västra Götaland. Skillnaden är att det finns en något större andel ateister och något färre regelbundna bedjare som är medlemmar i Svenska kyrkan. Man skulle kunna tro att invandrarreligioner står för en större del av den religiösa utövningen i Göteborgsregionen än i andra delar av Västra Götaland. Så tycks inte vara fallet. Andelen regelbundna bedjare med anknytning till invandrarreligioner är lika stor i Göteborgsregionen som i Västra Götaland och Sverige i övrigt.

Det är tydligt att Småland är en region som till stor del präglas av hög religiositet. Även Västra Götaland har ganska många religiöst aktiva människor. Men påverkar detta politiken och i så fall hur?

Religion och partival

Precis som var fallet vad gäller religiositet kan det politiska Sverige geografiskt delas in i tre delar. Götaland är till övervägande del borgerligt, Svealand blandat och Norrland är socialistiskt. Om de geografiska enheterna görs mindre framträder att partiernas styrkeförhållande är mer geografiskt skiftande (Berglund & Dellenbrant 1986). I tabell 3:s högra del redovisas hur väljarna i Sverige, Västra Götaland och Göteborgsregionen har röstat i riksdagsvalet år 1998 enligt SOM-

undersökningen. Tabell 3:s vänstra del visar hur gruppen med hög grad av religiös identifikation har röstat: de som regelbundet ber till Gud. På så sätt är det möjligt att se skillnader mellan Göteborgsregionen, Västra Götaland och hela Sverige, men också både vad gäller samtligas röstning och hur regelbundna bedjare röstar.

Tabell 3 Val av parti i riksdagsvalet i Göteborgsregionen, Västra Götaland, Småland, övriga Sverige och hela Sverige år 1998.

Parti	Regelbundna bedjare			Samtliga		
	Göteborgsregionen	Västra Götaland	Hela Sverige	Göteborgsregionen	Västra Götaland	Hela Sverige
Vänsterpartiet	15	11	9	17	15	12
Socialdemokraterna	22	28	31	29	34	38
Miljöpartiet	7	6	4	6	6	5
Centerpartiet	3	5	8	3	4	5
Folkpartiet	10	7	5	7	5	5
Kristdemokraterna	24	25	23	14	14	12
Moderaterna	19	18	20	25	22	23
Summa procent	100	100	100	101	100	100
Antal svarande	372	780	336	1306	2648	2806

Kommentar: I Västra Götaland har en speciell undersökning företagits (Väst-SOM), varför antalet svarande från dessa regioner överstiger antalet svarande i hela Sverige.

I den högra delen av tabell 3 redovisas partisympatierna för samtliga väljare i Göteborgsregionen, Västra Götaland och hela Sverige. Enligt dessa uppgifter är vänsterpartiet och kristdemokraterna starkare i Västra Götaland än i hela Sverige. I Göteborgsregionen är dessutom moderaterna och folkpartiet relativt starka. Däremot är socialdemokraterna och centerpartiet relativt svaga i Västra Götaland, speciellt i Göteborgsregionen.

De regelbundna bedjarna redovisas i den vänstra delen av tabell 3. Den största skillnaden jämfört med samtliga är att kristdemokraterna har starkare stöd bland de regelbundna bedjarna medan socialdemokraternas och moderaternas stöd är svagare i denna grupp.

Beaktas regionala olikheter bland de regelbundna bedjarna finns det mer att kommentera. Bland de som ber regelbundet är stödet för vänsterpartiet starkare

i Västra Götaland än i hela Sverige. Detta extra stöd finns dock helt och hållet lokaliserat i Göteborgsregionen där mer än var sjunde person som ber regelbundet röstar på vänsterpartiet. Resultatet är ovanligt. Det kan jämföras med vänsterpartiets stöd bland de regelbundna mötesbesökarna i Sverige där endast var 20:e stödjer vänsterpartiet (redovisas ej i tabell). Det är tydligt att personer som är privatreligiösa i större utsträckning än offentligreligiösa röstar på vänsterpartiet.

Även folkpartiet har starkt stöd bland de som ber regelbundet i Västra Götaland. Men tabellen luras lite. Stödet för folkpartiet är ojämnt fördelat. Göteborgarna svarar ensamma för den relativt stora andelen folkpartister i Västra Götaland. I Västra Götaland undantaget Göteborgsregionen är det endast 3 procent av de som ber regelbundet som stödjer folkpartiet (redovisas ej i tabell). För socialdemokraterna är det precis tvärtom. Deras stöd är lågt bland de bedjande göteborgarna och lite starkare i Västra Götaland och hela Sverige. Även centerpartiet är svaga i Göteborgsregionen. Centerpartiets stöd finns främst på landsbygden och partiet är också svagt i andra storstadsregioner.

Det tycks som om individens grad av religiös identifikation har betydelse för val av parti. Dessutom varierar betydelsen av religiositet beroende på region. Men också vilken sorts religiositet som analyseras har betydelse. Oftast analyseras bara offentligreligiositet som till exempel besök av religiösa möten. Men om även privatreligiösa tas med i analysen förändras resultaten. Ett parti som vänsterpartiet som vanligtvis visar på dåligt stöd bland religiösa får förhållandevis starkt stöd bland göteborgare som ber regelbundet.

Religionsröstning

Enligt resultatet så här långt tycks det som om grad av religiös identifikation påverkar individens val av parti. Men tidigare forskning har visat att grad av religiös identifikation har ett visst samband med klasstillhörighet: personer som tillhör vad som kan kallas för medelklassen (tjänstemän, egna företagare etc) tenderar att vara mer religiöst aktiv än arbetarklassen (Bennulf m. fl. 1995). Samtidigt röstar en stor del av medelklassen på borgerliga partier. På liknande sätt röstar arbetare ofta socialistiskt (Berglund m. fl. 1986; Oskarson 1994; Gilljam & Holmberg 1995).² Är det inte så att skillnader i val av parti inte orsakas av religiositet utan av klasstillhörighet?

Ett sätt att skilja klassröstning från religionsröstning är effektanalys (Holmberg & Gilljam 1987). En sådan analys kan utröna effekten av olika faktorer oberoende av varandra. Enligt statsvetaren Mikael Gilljams analys är reli-

gionsröstningen starkare i medelklassen än i arbetarklassen. Gilljams resultat visar även att religionsröstning är ungefär hälften så stark som klassröstning, men starkare än till exempel sektorsröstning (skillnader i partival mellan offentlig- och privatanställda) och könsröstning (Gilljam & Holmberg 1995).

I sin analys av religionsröstning undersöker Gilljam endast offentligreligiositet i form av besöksfrekvens av religiösa möten. I det följande ska vi undersöka sambandet mellan böneaktivitet och partival. Böneaktiviteten är till skillnad från religiösa mötesbesök även en indikation på privatreligiositet. Min avsikt är att utifrån materialet i SOM-undersökningarna göra en effektanalys för att studera effekten av religionsröstning och klassröstning. Svarspersonerna delas då upp i två lika stora grupper beroende på religiös aktivitet (bedjare och inte bedjare). På liknande sätt konstrueras två grupper beroende på yrke (arbetare och medelklass).³

Låt oss börja med att analysera sambandet mellan religiositet och partival respektive klass och röstning i hela Sverige. Det är att förvänta att religionsröstningen är svagare bland arbetare än bland medelklassen. För att utröna om det stämmer har andelen socialistiska väljare (det vill säga de som röstar på vänsterpartiet och socialdemokraterna) inom varje grupp sammanställts i tabell 4.⁴

Tabell 4 Effektanalys av religionsröstning och klassröstning i hela Sverige år 1998. Andel röstande på socialdemokraterna och vänsterpartiet efter böneaktivitet och klasstillhörighet (procent).

		Böneaktivitet		Effekt av böneaktivitet
		Ber inte	Ber	
Klass	Arbetare	72	59	+13
	Medelklass	45	36	+9
Effekt av klass		+27	+23	

Kommentar: Se not 3.

Religiositet tycks ha en effekt på partival oberoende av klass. Dessutom visar det sig att religionsröstningen är starkast bland arbetare (13 procentenheter). Men även bland personer i medelklassen är religionsröstningen märkbar (9 procen-

tenheter). I tidigare undersökningar har motsatsen snarare varit regel då religionsröstningen varit starkast i medelklassen. Troligtvis beror det annorlunda resultatet på att privatreligiositet har beaktats i större utsträckning än vanligt. En sådan tolkning får stöd av en effektanalys av religiösa mötesbesökare och klassröstning genomförd med samma SOM-undersökning från år 1998. Då framkommer det mer välbekanta resultatet att religionsröstningen är starkast i medelklassen.⁵ I övrigt visar effektanalysen i tabell 4 att klassröstning alltså har stor betydelse i Sverige.

I tabell 5 genomförs en effektanalys mellan religionsröstning och klassröstning i Västra Götaland.

Tabell 5 Effektanalys av religionsröstning och klassröstning i Västra Götaland år 1998. Andel röstande på socialdemokraterna och vänsterpartiet efter böneaktivitet och klasstillhörighet (procent).

		Böneaktivitet		Effekt av böneaktivitet
		Ber inte	Ber	
Klass	Arbetare	75	62	+13
	Medelklass	43	39	+4
Effekt av klass		+32	+23	

Kommentar: Se not 3.

Effekten av religiositet och klass på val av parti i Västra Götaland liknar motsvarande effekt som uppmättes för hela Sverige. Beaktas privatreligiositet är således inte religionsröstningen starkare i Västra Götaland. Effekten av religiositet är snarare ännu svagare bland medelklassen. Dessutom är effekten av klassröstning starkare bland dem som inte ber i Västra Götaland än i hela Sverige.

Tidigare analyser av religiositet som baserats på offentligreligiositet har visat att religionsröstningen är starkare i Göteborgsregionen än i hela Sverige. I tabell 6 redovisas en effektanalys av religionsröstning och klassröstning i Göteborgsregionen.

Tabell 6 Effektanalys av religionsröstning och klassröstning i Göteborgsregionen år 1998. Andel röstande på socialdemokraterna och vänsterpartiet efter böneaktivitet och klasstillhörighet (procent).

		Böneaktivitet		Effekt av böneaktivitet
		Ber inte	Ber	
Klass	Arbetare	71	57	+14
	Medelklass	43	34	+9
Effekt av klass		+28	+23	

Kommentar: Se not 3.

Både religionsröstningen och klassröstningen i Göteborgsregionen är mycket likt resultatet av motsvarande fenomen i hela Sverige. När religionsröstning analyseras med privatreligiösa förtecken finns inga tecken på starkare religionsröstning i Göteborgsregionen.

Slutsatsen är att religiös identifikation har en självständig effekt på partival oberoende av klass. Effekten av religiositet mätt som böneaktivitet är ungefär lika stor i Göteborgsregionen, Västra Götaland och i hela Sverige.

Religiös orientering

Religiös orientering är vilken religion individen upplever sig tillhöra (Kellstedt & Green 1993). Även aktivt medveten ateism bör ses som en form av religiös orientering, en trosuppfattning som förmedlar en materiell världsbild utan andlig dimension. I det följande är avsikten att undersöka sambandet mellan aktivt medveten ateism och val av parti. Dessutom analyseras val av parti bland regelbundna bedjare som är medlemmar i Svenska kyrkan respektive en frikyrka. För att ytterligare specificera anknytningen till Svenska kyrkan sorterar vi bort den passiva medlemskaran som inte deltagit i något religiöst möte i Svenska kyrkan de senaste tolv månaderna.⁶ Enligt religionssociologiska undersökningar tenderar de som besöker Svenska kyrkan att vara liberalt orienterade protestanter medan de som besöker frikyrkor till stor utsträckning är konservativt orienterade. I tabell 7 redovisas val av parti bland regelbundet bedjande medlemmar i Svenska kyrkan och frikyrkomedlemmar samt aktivt medvetna ateister i hela Sverige, Västra Götaland och Göteborgsregionen.

Tabell 7 Val av parti i riksdagsvalet bland regelbundna bedjare som är medlemmar i Svenska kyrkan eller frikyrka samt ateister i Sverige, Västra Götaland och Göteborgsregionen år 1998.

Parti	Göteborgsregionen			Västra Götaland			Hela Sverige		
	Ateister	Svenska kyrkan	Frikyrka	Ateister	Svenska kyrkan	Frikyrka	Ateister	Svenska kyrkan	Frikyrka
Vänsterpartiet	37	9	8	32	7	6	18	7	2
Socialdemokraterna	23	23	8	30	29	11	38	26	23
Miljöpartiet	10	9	2	10	8	1	5	4	14
Centerpartiet	0	5	2	1	7	3	3	12	4
Folkpartiet	6	12	15	4	7	11	5	7	7
Kristdemokraterna	3	23	54	4	23	56	7	20	45
Moderaterna	22	19	10	20	19	13	24	24	5
Summa procent	101	100	99	101	100	101	100	100	100
Antal svarande	144	167	59	237	420	108	153	163	56

Kommentar: På grund av avrundning summeras inte alla procenttal till 100 procent i tabellen.

Tabell 7 kan kommenteras utifrån religiös orientering och regionala skillnader. Låt oss börja med religiös orientering och enbart fokusera intresset till den högra delen av tabellen där resultatet för hela Sverige presenteras. Tabell 7 visar då att vänsterpartiet och socialdemokraterna är speciellt starka bland ateister. Däremot är partierna svagare bland personer som ber regelbundet till Gud. Vänsterpartiets stöd bland regelbundna bedjare som är medlemmar i en frikyrka är i stort sett obefintligt. Även moderaternas stöd bland personer som ber regelbundet och är medlemmar i en frikyrka är mycket lågt. Moderaternas svaga stöd från frikyrkofolket är inget nytt utan ett mönster som känns igen från tidigare undersökningar. Bland frikyrkofolket har stödet för moderaterna alltid varit svagt (Hagevi 1994). Det starkaste stödet bland frikyrkofolket har kristdemokraterna.

Kristdemokraterna har starkast stöd bland frikyrkofolket där det finns många konservativa protestanter. Nästan varannan person som ber regelbundet och är medlem i en frikyrka röstar på kristdemokraterna. Det är intressant att notera att kristdemokraternas stöd bland de bedjande frikyrkomedlemmarna är dubbelt så starkt jämfört med partiets stöd bland de som ber regelbundet och är medlemmar i Svenska kyrkan. Däremot har centerpartiet extra starkt stöd bland perso-

ner som ber regelbundet och är medlemmar i Svenska kyrkan. Alltjämt är således frikyrkan den viktigaste basen för kristdemokraterna. Det samma kan inte sägas om folkpartiet. Längre ansågs folkpartiet vara det stora frikyrkopartiet och frisinnat – en folklig liberalism med starkt stöd i frikyrkan – var starkt förknippad med partiet. Numer tycks denna epok vara ett minne blott. Folkpartiets stöd bland personer som ber regelbundet och är medlemmar i en frikyrka är inte nämnvärt större än bland befolkningen i övrigt. Tabell 7 redovisar att 14 procent av frikyrkofolket röstade på miljöpartiet. Resultatet är något överraskande och går emot alla tidigare undersökningar. Tyvärr råder starka misstankar att detta rör sig om en mätartefakt som grundar sig på att redovisningen av frikyrkomedlemmar bygger på mycket få svarande.

Det är dags att kommentera de regionala skillnaderna varför vi vänder blickarna mot den vänstra delen av tabell 7 där resultatet av undersökningen i Västra Götaland och Göteborgsregionen redovisas. Miljöpartiet stöds av relativt många ateister i Västra Götaland. Men framförallt är stödet för vänsterpartiet bland ateisterna i Västra Götaland mycket starkare än i hela Sverige. Nästan var tredje person som betecknats som ateist uppger sig ha röstat på vänsterpartiet i Västra Götaland. I Göteborgsregionen är stödet för vänsterpartiet ännu starkare i denna grupp. Den göteborgska ateismen är politiskt radikal. Denna vänstersväng resulterar i att stödet för socialdemokraterna minskar bland ateisterna i Västra Götaland, speciellt i Göteborgsregionen. Dessutom har socialdemokraterna märkbart svagare stöd bland de göteborgare som ber regelbundet och är medlemmar i en frikyrka.

Kristdemokraternas stöd bland regelbundna bedjare som är frikyrkomedlemmar är starkare i Västra Götaland än i hela Sverige. I Västra Götaland röstar tre av fem regelbundet bedjande frikyrkomedlemmar på kristdemokraterna. Det är också tydligt att Göteborgsregionen utgör ett undantag vad gäller folkpartiets stöd bland frikyrkofolket. I Göteborgsregionen lever frisinnat. Där röstar var åttonde person som ber regelbundet och är medlem i en frikyrka röstar på folkpartiet.

Effekterna som religiös orientering har på partivalet synes vara speciellt starka i Västra Götaland. Stödet för vänsterpartiet är mycket starkt bland ateister, speciellt i Göteborgsregionen. Bland de som ber regelbundet och går i kyrkan är partiets stöd betydligt svagare. För kristdemokraterna är förhållandet det motsatta. Partiets stöd bland regelbundna bedjare är starkt, men detta stöd är extremt starkt bland frikyrkofolket i Västra Götaland. Det är i denna grupp som det finns många konservativa protestanter. Ett rimligt antagande är kristdemokraterna är extra starka bland konservativa protestanter.

Det finns flera samband mellan tro och politik

Det är dags att sammanfatta undersökningens resultat om sambandet mellan religiositet och politik. För det första kan ännu en gång konstateras att det finns ett samband mellan religiositet och politik. Religiösa människor tenderar att rösta borgerligt. För det andra påverkas sambandet mellan religiositet och politik om privatreligiositet beaktas. Partier som inte förknippas med religion kan få ett relativt omfattande stöd om privatreligiositet uppmärksammas. För det tredje visar analyserna av religiös orientering på betydande politiska skillnader mellan olika religiösa grupper och att också aktivt medvetna ateister röstar annorlunda än de som är ointresserade av religion.

Undersökningen visar att det inte finns några större skillnader mellan Göteborgsregionen, Västra Götaland och hela Sverige vad gäller sambandet mellan religiositet mätt med böneaktivitet och politik.

Avslutningsvis vill jag knyta an till citatet av Hakelius i detta kapitelns inledning. Han dömde ut möjligheten till ett samband mellan religion och politik. Undersökningens resultat överensstämmer inte med hans påstående. Kristen tro behöver nog inte för den skull upphöra att vara en personlig övertygelse. I kristen tro kan av allt av döma den troende hämta viktiga argument för vissa idéer. Det är tydligt att många troende tenderar att associera sin religion till vissa typer av kollektiva ideologier. Därigenom kräver de att andra och världen i stort ska förändra sig. För sådana är villkoren i politiken och denna undersökning visar att religion är ett av politikens villkor.

Noter

¹ Med benämningen Göteborgsregionen avses följande kommuner: Göteborg, Mölndal, Härryda, Partille, Öckerö, Stenungsund, Tjörn, Kungälv, Ale, Alingsås, Herrljunga, Lerum, Vårgårda, Lilla Edet och Orust.

² Analyser om religionsröstning bygger ofta på antagandet att den viktigaste skiljelinjen inom svensk politik går mellan det socialistiska och det borgerliga blocket. Antagandet kan delvis ifrågasättas med tanke på de diskussioner om blocköverskridande koalitionsregeringar som förts i mitten av 1990-talet. Än så länge har dock sådana tankar inte blivit förverkligade. En annan invändning mot att blockpolitiken är en självklar utgångspunkt i analysen är möjligheten att den religiösa skiljelinjen - till skillnad från den yrkesmässiga - inte går mellan socialistiska och borgerliga partier. Kanske finns det en religiös dimension i det svenska partisystemet, en dimension mellan klerikala och anti-klrikala partier.

³ I effektanalysen är det av statistiska hänsyn viktigt att de olika grupperna är jämnt fördelade. De som uppger att de någon gång under de senaste 12 månaderna bett till Gud betraktas som att de ber, övriga ber inte. Klassindelningen görs med hjälp av följande fråga: "Vilken av de här yrkesgrupperna hörlhörde Du till?", varefter nämndes "Tjänsteman", "Tjänsteman med arbetsledande funktion", "Tjänsteman med företagsledande funktion", "Arbetare", "Arbetare med arbetsledande funktion", "Egenanställd arbetare", "Jordbrukare: ingen anställd", "Jordbrukare: en eller flera anställda", "Företagare: ingen anställd", "Företagare: 1-9 anställda" och "Företagare: 10 eller fler anställda". De som svarat att de är/har varit arbetare (inklusive de med arbetsledande funktion och de egenanställda) har kategoriserat som *arbetare*, övriga benämns *medelklass*.

⁴ Effekten av religionsröstning beräknas enligt följande. Andelen socialister bland arbetare som inte ber är 82 procent. Motsvarande andel bland arbetare som ber är 66 procent. Genom att subtrahera 82 procent med 66 procent fås differensen 16 procentenheter, vilket är effekten av religionsröstning bland arbetare. Om motsvarande räkneoperationer genomförs bland medelklassen, de som inte ber och de som ber kan effekten av religionsröstning respektive klassröstning studeras. Den beräknade effekten av religionsröstning redovisas horisontellt och effekten av klassröstning redovisas vertikalt i tabell 4.

⁵ Resultatet av effektanalysen på basis av religiösa mötesbesök (har besökt religiöst möte de senaste 12 månaderna respektive har inte besökt religiöst möte de senaste 12 månaderna) är som följer. Andelen socialister bland arbetare som inte besöker religiösa möten är 72 procent. Motsvarande andel bland arbetare som besöker religiösa möten är 64 procent. Genom att subtrahera 72 procent med 64 procent fås differensen 8 procentenheter, vilket är effekten av religionsröstning bland arbetare. Andelen socialister bland personer i medelklassen som inte besöker religiösa möten är 46 procent. Motsvarande andel bland personer i medelklassen som besöker religiösa möten är 30 procent. Genom att subtrahera 46 procent med 30 procent fås differensen 16 procentenheter, vilket är effekten av religionsröstning bland personer i medelklassen.

⁶ Även bland frikyrkomedlemmarna har en kontroll vidtagits för att sortera bort de som inte deltagit på religiösa möten de senaste 12 månaderna. Samtliga frikyrkomedlemmar som ber regelbundet hade dock besökt religiösa möten.

Referenser

- Bennulf, M & Hagevi, M & Oscarsson, H. 1995. "Finns det en religiös livsstil?" I Holmberg, S & Weibull, L (red). *Det gamla riket*, SOM-rapport nr 13, SOM-institutet, Göteborgs universitet, s 175-194.
- Berglund, S & Dellenbrant, J Å (red). 1986. *Svensk partiregionalism*. Stockholm: Liber förlag.
- Berglund, S & Hallin, B & Wörlund, I. 1986. "Politisk tradition. En studie i oförklarad varians." I Berglund, S & Dellenbrant, J Å (red). *Svensk partiregionalism*. Stockholm: Liber förlag.
- Demker, M. 1998. *Religion och politik*. Stockholm: SNS-förlag.

- Ejerfeldt, L. 1990. "Sveriges religiösa geografi." I Hofgren, A (red). *Svenska trossamfund. Historia, tro och bekännelse, organisation, gudstjänst och fromhetsliv*. Uppsala: EFS-förlaget, s 202-207.
- Gilljam, M & Holmberg, S. 1995. *Väljarnas val*. Stockholm: Norstedts juridik.
- Glock, C & Stark, R. 1965. *Religion and Society in Tension*. Chicago: Rand McNally.
- Gustafsson, G. 1991. *Tro, samfund och samhälle. Sociologiska perspektiv*. Örebro: Libris
- Hagevi, M. 1994. "Hur röstar de kristna?" *Frisinnad Tidskrift*. Nr 10, s 253-262.
- Hagevi, M. 1995a. "EU — himmel eller helvete?" I Holmberg, S & Weibull, L (red). *Det gamla riket*. SOM-rapport nr 13, SOM-institutet, Göteborgs universitet, s 155-167.
- Hagevi, M. 1995b. "Region, religion och röstning" I Nilsson, L (red) *Västsvensk horisont*. SOM-rapport nr 14, SOM-institutet, Göteborgs universitet, s 33-51.
- Hakelius, J. 1997. "Tro och politik", *Svenska Dagbladet* 1997-07-31.
- Hamberg, E. 1989. *"Kristen på mitt eget sätt"*, Stockholm: Religion och samhälle, Religions-sociologiska institutet.
- Hoge, D & de Zulueta, E. 1985. "Salience as a Condition for Various Social Consequences of Religious Commitment." *Journal for the Scientific Study of Religion*.24, s 21-37.
- Holmberg, S & Gilljam, M. 1987. *Väljare och val i Sverige*, Stockholm: Bonniers.
- Kellstedt, L. 1993. "Religion, the Neglected Variable: An Agenda for Future Research on Religion and Political Behavior." I Leege, D & Kellstedt, L (red). *Rediscovering the Religious Factor in American Politics*. Armonk: M. E. Sharpe, s 273-303.
- Kellstedt, L & Green, J. 1993. "Knowing God's Many People: Denominational Preference and Political Behavior." I Leege, D — Kellstedt, L (red). *Rediscovering the Religious Factor in American Politics*. Armonk: M. E. Sharpe, s 53-71.
- Kellstedt, L & Smidt, C. 1993. "Doctrinal Beliefs and Political Behavior." I Leege, D & Kellstedt, L (red). *Rediscovering the Religious Factor in American Politics*. Armonk: M. E. Sharpe, s 177-198.
- Lenski, G. 1963. *The religious factor. A sociologist's inquiry*. Garden City: Anchor books.
- Oskarson, M. 1994. Klassröstning i Sverige. *Rationalitet, lojalitet eller bara slentrian*. Stockholm: Nerenius & Santérus förlag.
- Smith, T. 1989. *The 1991 ISSP Religion Module*. Uppsats. ISSP Meeting Day. London.
- Wilcox, C & Jelen, T & Leege, D. 1993. "Religious Group Identifications: Toward a Cognitive Theory of Religious Mobilization." I Leege, D & Kellstedt, L (red). *Rediscovering the Religious Factor in American Politics*. Armonk: M. E. Sharpe, s 72-99.

